

Oponentský posudek habilitační práce

PhDr., ThDr. Noemi Bravené, Ph.D., Th.D.

Univerzita a fakulta uchazečky:	Husitská teologická fakulta UK
Pracoviště uchazečky:	Katedra praktické teologie
Název habilitační práce:	Teologie dětí – vznik, definice, základy metodologie a oborové didaktiky
Oponentka:	██
Pracoviště:	Teologická fakulta JU v Českých Budějovicích (ext.)

Aktuálnost tématu

Autorka předkládá obsahově rozsáhlý text (248 stran). Tématem práce je představení oboru teologie dětí jako plnohodnotného vědeckého oboru. Přitom nejde pouze o sestavení kompendia oboru, ale současně o obhajobu jeho „vědeckosti“, stejně jako o argumentaci ve prospěch jeho praktické didaktické aplikace v katechetické a nábožensko-pedagogické praxi církvi na území ČR. Z hlediska oponentky jde o poněkud riskantní počín. A sice z toho důvodu, že autorka se opírá o svou mnohaletou badatelskou zkušenost v německy mluvících zemích Evropy, při níž přišla do kontaktu jak s velmi diferencovanými praktickými aplikacemi oboru přímo ve výuce náboženství a v církevní katechezi, tak se účastnila vědecké diskuse provázející rozvoj oboru v těchto zemích a měla i dostatek příležitostí uplatnit v této oblasti i svůj badatelský potenciál. V německém prostoru tak získala i značné vědecké renomé na badatelském poli v této oblasti výzkumu. V českém (a slovenském) prostředí se však pohybuje na poli prvních pokusů nemnoha odborníků, kteří přitom navazují na nesourodé zahraniční zkušenosti a odborné publikace týkající se teologie dětí jsou proto sporadické, vycházejí z různých směrů dětské teologie a filosofie a zaměřují se na různé didaktické aplikační oblasti. Navíc současná krize, kterou prožívají některé církve (ať už jde o krizi z úbytků členské základny nebo o krizi způsobenou morálními selháními kněží v katolické církvi), se nejeví jako úrodná půda pro přijímání nových vědecky zdůvodněných a v praxi osvědčených postupů. Naopak, české prostředí se oponentce jeví jako ideově, finančně i personálně nepřipravené pro přijímání inovativních didaktických postupů a metod v duchovní a teologické formaci dětí a mladých lidí – členů církve. V tomto smyslu se zvolené téma jeví oponentce jako vysoce aktuální v evropském prostoru. Což i autorka dokládá **v prvním oddílu práce** (kap. 1. – 5.) popisem velkého pohybu v oblasti odborných publikací, pořádání konferencí, rozvoje

badatelských komunit apod. Ovšem české prostředí se v současnosti jeví jako nepřipravené vůbec i pro snahu o porozumění aktuálních potřeb dětí a mladých lidí, mají-li obstát v hledání své křesťanské identity uprostřed nábožensky indiferentní společnosti. Lze se tak obávat, že předložený text spíše podtrhuje rozevírající se nůžky mezi praxí současných církví v ČR a běžnými požadavky na odbornost v pedagogických a didaktických přístupech k dětské a mladé populaci. Což ovšem není výtka na adresu autorky. Spíše se zde rodí **otázka: Vnímá autorka takový rozpor? Jestliže ano, jak může předložená publikace napomoci tento rozpor překonat?**

Přístup k řešení

Autorka se explicitně nevyjadřuje v textu v tom smyslu, že jí jde o prokázání vědeckého charakteru oboru teologie dětí. Z konceptu práce je to však patrné. V prvním oddílu práce představuje teologii dětí jako obor, který je definovatelný jako obor vědecký. V dalším oddílu prokazuje, že tento obor má i svou metodologii výzkumu. A posléze celý další oddíl věnuje uplatnitelnosti tohoto oboru v praxi. Závěrečný oddíl představuje teologii dětí jako obor, který se zabývá novými a živými tématy a projevuje tak i své - jak aplikační, tak badatelské - perspektivy do budoucnosti.

K jednotlivým oddílům:

Oddíl II - Teologie dětí jako obor. V tomto oddíle autorka věnuje zásadní pozornost prokázání, že způsob, jakým je v současné době obor teologie dětí realizován ve světě, zejména v německy hovořících zemích, odpovídá požadavkům na vědeckost. Ačkoliv nevychází z žádné obecné definice vědy (to by také již tak rozsáhlý text ještě zneřehlednilo), v zásadě se postupně věnuje přiřazení oboru k oboru nadřazenému, dále kritériím, podle kterých lze definovat podstatné znaky oboru a odlišit ho tak od oborů příbuzných či jiných. Pro čtenáře je ovšem celý text poněkud nepřehledný z toho důvodu, že mu chybí jednotící výklad, který by vedl přímočaře k závěru přesně vymezujícímu obor teologie dětí jako vědeckého oboru, který má své zařazení v systému věd, má svůj předmět zkoumání a systém uspořádaných faktů opírající se o dostatečně širokou publikační základnu. De facto to vše v tomto oddíle ale můžeme nalézt. Nicméně alespoň v souhrnu kapitoly chybí explicitně vymezený vztah mezi „kritérii teologie dětí“ a předmětem zkoumání oboru. Proto **otázka oponentky: Lze výklad v tomto oddílu chápat tak, že definuje teologii dětí jako obor podřízený praktické teologii a v jejím rámci katechetice a náboženské pedagogice, který zkoumá teologické výpovědi pěti až patnáctiletých dětí, přičemž tyto výpovědi musí nést znaky „vážného mínění“, „nenahodilosti výroku“ a „meta-roviny“, spočívající ve zdůvodnění výroku?**

Oddíl III - Metodologie oboru (a problém minimálního metodického standardu). Autorka zařazuje toto velmi rozsáhlé pojednání do textu evidentně s úmyslem vědecky pádné argumentace ve prospěch prokázání vědeckého charakteru oboru teologie dětí. Bez propracované metodologie by skutečně bylo možné o vědeckosti oboru vážně pochybovat. Oponentka oceňuje skutečnost, že se přitom autorka nevyhýbá i popisu zásadního problému, který je spojen se zatím nedostatečným rozvojem tzv. empirické teologie a s odkázaností

výzkumné metodologie oboru teologie dětí téměř výlučně na kvalitativně zaměřené výzkumy. Zřejmě vzhledem k předpokladu, že text je určen především odborníkům z oblasti praktické teologie, podrobně popisuje základní typy kvalitativních výzkumů a jejich designy, aby nedošlo k základním nedorozuměním způsobeným malým kontaktem praktických teologů s empirickými sociálními a humanitními vědami. Přitom však zůstává důsledná v prezentování specifik, která musí být brána v úvahu v případě jejich aplikace na výzkumy v oboru teologie dětí. K této její snaze má oponentka zásadní připomínku, která vychází z autorčiny úvahy o „nové teorii“ založené na designu výzkumu v rámci zakotvené teorie. Autorka, a nejen ona – z textu vyplývá, že se tímto problémem vážně zabývá např. i německý nestor oboru teologie dětí G. Büttner – se obtížně vyrovnává se vztahem teologických výpovědí dětí k církevním dogmatům formulovaným a teologicky zdůvodňovaným na půdě systematické teologie, potažmo v učení církve. **Otázka oponentky v tomto bodě zní: Jestliže je teologie dětí jako vědecký obor podoborem praktické teologie a v jejím rámci katechetice a náboženské pedagogice, proč je teologičnost dětských výpovědí poměřována zněním, resp. chápáním dogmat formulovaných systematickou teologií?** Jde-li praktické teologii – zjednodušeně řečeno – o aplikaci celé teologické práce na život církve v tomto světě, potom by výzkumníka v oboru teologie dětí, která je oboru praktická teologie podřízená, mělo vážně zajímat např. vše, co svědčí o odchylkách teologických výpovědí dětí od „dogmatické normy“ nebo vše, co svědčí o nových tématech, která se nějak vztahují k tradičně formulovaným dogmatům, ale svědčí o jiné než tradiční perspektivě dotazovaných, nebo otázka, jak způsob kladení otázek v rozhovoru ovlivňuje rozvoj kognitivních aspektů dětských postojů k víře, církvi, atd... „Nové teorie“ potom mohou mít např. charakter impulsů pro systematickou teologii, která přichází z konkrétního, každodenního života z víry křesťanů, jak na to ukazuje např. T. Halík prezentací tématu „Bůh jako tajemství“ (nejen jako Trojice...). A samozřejmě i pro obor katechetiky či náboženské pedagogiky (jak o tom svědčí v českém prostoru nepočtené výzkumy na tomto poli).

Celkově lze konstatovat, že proces kvalitativního výzkumu v teologii dětí autorka představila s přehledem, který svědčí nejen o její erudici v tomto typu empirického výzkumu, ale také o rozsáhlé výzkumné praxi.

Oddíl IV – Dialogické metody. Ačkoliv to autorka opět explicitně nevyjadřuje, mělo by jít v této kapitole o doložení kvality získávání dat pro výzkum v teologických rozhovorech s dětmi. Autorka se tomuto problému také věnuje v kapitole 16 – Dialogické metody. Oponentka má však k jejímu přístupu připomínku. Jestliže je totiž kritériem „teologičnosti teologie dětí“ doložení tzv. meta-roviny, tedy zdůvodnění dětského mínění vyjádřeného v rozhovoru, velmi záleží na tom, jak propracované jsou otázky výzkumníka. Autorka se odvolává s potřebnou konkrétností pouze na typologii otázek A. Buchera, které mají souvislost s principy neformální logiky, ale oponentka je nepovažuje za dostatečně propracované. Nejasné je také, co vlastně míní autorka výrazem „cíl teologického rozhovoru“? Podle oponentky by to mělo být hlubší vhléd do porozumění teologickým obsahům dítětem, případně právě rozvoj dětské schopnosti

zdůvodňovat svoje teologické výpovědi a postupně dospívat k rozumově vyspělejší reflexi teologických pojmů či výpovědí, resp. jejich vztahování k životu dětí.

V dalších podkapitolách tohoto oddílu autorka přibližuje různost možných východisek pro teologické rozhovory s dětmi (např. dětská literatura) a metody práce, které mohou tyto rozhovory doprovázet, přičemž se vrací k různým zavedeným metodám práce v této oblasti (např. RWCT, hraní rolí, prezentace uměleckého díla apod.). Nakolik jsou tyto kapitoly cenným doplňujícím materiálem zejména pro perspektivu náboženské pedagogiky a didaktiky náboženského vzdělávání, nepřinášejí hlubší vhled do různosti způsobů, jakými může použitá v praxi již používaná metoda ovlivnit průběh teologického rozhovoru s dítětem. Jasněji se to ukazuje např. na odkazu k teorii korelace (s. 183). Je popsána velmi stručně a obecně, ale nedotýká se podstaty tohoto konceptu didaktické práce. Ten spočívá v důsledném vycházení z existenciálních zkušeností dětí a v didakticky propracovaných způsobech hledání vztahu (korelace) mezi touto zkušeností a Božím Zjevením (např. v biblickém příběhu). Přitom může být – ale nemusí – použit teologický rozhovor. Z těchto připomínek rezultuje **otázka oponentky: Může autorka vymezit přesněji vztah mezi kladením otázek výzkumníka (opřených o principy neformálního myšlení nebo o jiný základ /?/) a reflexí teologických témat v průběhu rozhovoru s dítětem?**

Oddíl V – Nová témata v teologii dětí. Autorka vymezuje 4 témata: Profesionalizace učitelů náboženství, výuka náboženského jazyka, hybridní a komplementární myšlení a náboženská inkluze a české vzdělávání. Z pohledu oponentky jde o širší témata, jejichž eventuální rozvoj je žádoucí v obecnější rovině než pouze v rovině teologie dětí. I v tomto případě se autorka opírá většinou o německou odbornou literaturu, a to především tu, která se vztahuje k představovanému oboru teologie dětí. Německy mluvící odborná veřejnost však představenou problematiku v minulosti tematizovala a tematizuje i v současnosti v obecnější rovině. Za příklad může sloužit např. dílo nedávno zesnulého Huberta Halbfase v oblasti didaktické práce se symboly (autorka řeší pouze výseč problému – sloučení paradoxů, stranou ponechává práci s metaforou, symbolem, podobenstvím apod., které souvisí s podporou rozvoje analogického myšlení dětí). Některá témata – vedle práce se symbolickou formou myšlení a řeči ještě práce se symboly v metodice F. Ketta, náboženská inkluze apod. - jsou již v zárodečné formě předmětem také českých odborných publikací. Odtud otázka: **Vnímá autorka možnosti navázání didakticky vedených teologických rozhovorů s dětmi na metodické postupy H. Halbfase (viz jeho učebnicová řada)? Jestliže ano, v čem? Jestliže ne, proč ne?**

V zásadě však autorka prokázala, že teologie dětí může podněcovat další rozvoj těchto obecně náboženských témat v rámci oboru didaktika náboženského vzdělávání.

Použitá metodologie:

Použitou metodologii práce lze charakterizovat jako analýzu německých teoretických odborných publikací a dobře zdůvodněný návrh aplikací jak pro českou badatelskou veřejnost,

tak pro praxi českého náboženského vzdělávání. Autorka se přitom opřela skutečně o relevantní, významnou, často zásadní literaturu.

Kvalita a správnost dosažených výsledků:

Vzhledem k výše řečenému se autorce podařilo představit celistvě obor teologie dětí, vymezit jeho místo v systému teologických věd, popsat jeho podstatné znaky, obhájit ho jako obor vědecký s přesahem do didaktiky náboženského vzdělávání a ukázat i na jeho možnosti rozvoje v rámci aktuálních témat náboženské pedagogiky.

Uplatnitelnost výsledků v praxi:

Výsledky práce by byly velmi dobře uplatnitelné v didaktické praxi náboženského vzdělávání za předpokladu, že by v ČR existovala základna učitelů a učitelek náboženství s odpovídajícím vysokoškolským vzděláním, a tudíž i obecné povědomí o náročnosti zavádění nových didaktických forem práce do výuky na profesní kompetence učitelů a učitelek.

Formální úprava a jazyková úroveň práce:

Po formální stránce vykazuje práce úroveň odpovídající požadavkům na odborný styl.

Menší výtky má oponentka pouze k občasné špatné srozumitelnosti textu evidentně způsobenému vztahem k původní německé podobě textu, z něhož je – byť nepřímou – citováno (např. s. 172: „... Niklas Luhman tuto vazbu mezi „aktuální reálnou komunikací a potenciální účastí“ kohokoliv přítomného nazývá spojením, z kterého vzniká v každém okamžiku výchovného procesu „viditelná a slyšitelná realita“ a „zároveň nekontrolovatelný nadbytek možností, které potřebují selekci.““ nebo s. 78: „Schopnost reflexivně se vzdálit od vlastního jednání...“ – snad „schopnost s odstupem reflektovat své vlastní jednání...“?). Občas také autorka vybočuje z odborného jazyka (např. s. 95: „Teologie pracuje... s hodně specifickými oborovými výpověďmi.“, „ukážeme si...“, vysvětlíme si... apod.). Samotný text práce vykazuje strukturu kapitol dělených v rámci až 5. či 6. řádu, často však takové podkapitoly obsahují pouze jediný krátký odstavec textu. Což považuje oponentka za příliš podrobnou strukturaci. Nicméně autorka tímto způsobem provází čtenáře pevně po zvolené osnově práce.

Dotazy oponentky pro diskusi při obhajobě:

Viz 5 otázek zformulovaných oponentkou v předcházejícím textu.

Závěr:

Předložená práce odpovídá svým obsahem i zvolenou metodologií nárokům na habilitační práci. Obor teologie dětí byl představen jako vědecký obor celistvě a z několika úhlů pohledu i se smyslem pro kritické hodnocení jeho historie, současného stavu a perspektiv. Současně prokázala, že ona sama zvládá výzkumnou metodologii oboru a vykazuje v tomto směru

Teologická
fakulta
Faculty
of Theology

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

širokou publikační činnost především na mezinárodní rovině. Teorie oboru teologie dětí byla představena jako obor s potencií pro aplikaci svých postupů v praxi náboženského vzdělávání.

Práci doporučuji k obhajobě.

České Budějovice

8. 3. 2022